

Załącznik do Uchwały Nr IX/46/2025

z dnia 18 lutego 2025r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY PRZYTUŁY NA LATA 2025-2028

Urząd Gminy Przytuły

Ul. Supska 10

18-423 Przytuły

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Spis treści

1. WSTĘP	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	23
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy(analiza dokumentów programowych gminy).....	23
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	25
5.2.1. POŁOŻENIE I ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY PRZYTUŁY	25
5.2.2. Krajobraz kulturowy Gminy Przytuły	26
5.2.3. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	37
5.2.4. Wykaz stanowisk archeologicznych	39
5.2.5. Inne obiekty o charakterze zabytkowym (zabytki ruchome).....	40
5.2.6. Dziedzictwo niematerialne.....	42
5.2.7. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	43
5.2.8. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków.....	43
5.3. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Przytuły	46
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy	51
7. Założenia programowe	53
7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły:.....	53
7.2. Kierunki działań programu opieki nad zabytkami	55
7.3. Zadania programu opieki nad zabytkami	58
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	59
9. Zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły.....	60
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły	62
10.1. Źródła publiczne. Środki krajowe.....	62
10.1.1 Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.....	62
10.1.2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji - Fundusz Kościelny.....	69
10.1.3. Wojewódzki Konserwator Zabytków.....	71
10.1.4. Budżet jednostek samorządu terytorialnego.....	74

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028	
10.2 Źródła publiczne. Środki zagraniczne.....	74
10.3. Inne źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	75
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.....	78
11.1. Dotacje Gminy.....	78
12. POSTANOWIENIE KOŃCOWE.....	79

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

1. WSTĘP

I. Ilećroć w niniejszym programie jest mowa o:

- 1) ustawie – rozumie się przez to ustawę z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.)
- 2) programie – rozumie się przez to „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przytuły na lata 2025-2028”
- 3) gminie – rozumie się przez to gminę Przytuły, woj. podlaskie.

Przedmiotem gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Przytuły jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Przytuły. Celem tego opracowania, jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.) oraz wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami sporządzany jest przez Wójta Gminy, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zostaje przyjęty przez Radę Gminy Przytuły. Program jest ogłaszany w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Gminny program opieki nad zabytkami również pomóc ma w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększanie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość kulturowej roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat, programu opieki nad zabytkami.

Art.87. ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. uchylony
2. Uwzględnianie uwarunkowań zabytków w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniem ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- Konstytucji RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U nr 78, poz. 483, z późn. zm.) w przepisach:
- **Art. 5** : „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- **Art. 6 ust. 1**: Rzeczpospolita stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa Ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania
wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi
szczegółową definicję

zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. nr 2022, poz. 2393 z późn. zm.)
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

2. Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3. Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków – dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytków lub użytkownika wieczystego gruntu na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu jest ogłoszona w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Pomnik historii – Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

- **Art. 16 ust. 1** wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo wyróżnionych terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące parku krajobrazowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. , składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

- **Art. 18:** 1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

- **art. 19:** wskazuje, że „studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturalnych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska
użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu

uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22 :** 1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania

i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. 2024 poz. 1465 z późn. zm.), gdzie

w art. 7 ust. 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności

zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, dróg gminnych, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. 2024 poz. 1130 z późn. zm.) Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczenia terenów na określone cele oraz ustalenia zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** (Dz. U. 2024 poz. 725 z późn. zm.) . Normuje projektowanie, budowę, utrzymanie i rozbórkę obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami- w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. 2024 poz. 54 z późn. zm.), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. 2024 poz. 1478 z późn. zm.), której przepisy określają m. in. kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętychprawną ochroną konserwatorską

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. 2024 poz. 1145 z późn. zm.).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m.in. postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

(Dz. U. 2024 poz. 87 z późn. zm.) Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej- prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy m.in. sprawowanie opieki nad zabytkami (art. 32 ust. 1, 2).

- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. 2024, poz.1491 z późn. zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Przytuły zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2023- 2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2023- 2026, jest to dokument, który jest strategiczny dla polskiego państwa, dokument, który wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków „Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026” jest przygotowywany co 4 lata. Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów

W oparciu o diagnozę, przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami oraz w powiązaniu ze Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego sformułowano cel główny: Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

- Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 (KPZK 2030)

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030, przyjęta została uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie

województwa i powiatu

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2030

„Program rozwoju kultury województwa podlaskiego do 2030” powstał w oparciu o "Diagnozę kultury w województwie podlaskim". Dokument zakłada kontynuację kierunku rozwoju kultury obranego w "Programie rozwoju kultury województwa podlaskiego do roku 2020". Założenia zawarte w niniejszym dokumencie są spójne z obowiązującą "Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030", a także z Narodową Strategią Rozwoju Kultury 2004-2020 oraz jej uzupełnieniem z 2005 roku i Ustawą o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

Jednym z celów strategicznych wojewódzkiego jest ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego. Podstawą tak sformułowanego celu jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju i upowszechniania kultury a także za poważny potencjał naszego regionu, służący wzrostowi konkurencyjności wobec innych regionów w zakresie atrakcyjności turystyki, inwestycji oraz powstawaniu nowych miejsc pracy w sektorze turystyczno-usługowym. Upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym województwa podlaskiego sprzyja również integracji jego mieszkańców i poczucia więzi oraz dumy z tzw. „małej ojczyzny”. Należyta troska i szacunek dla dziedzictwa kultury tworzonego w przeszłości przez wiele narodów i grup etnicznych, zdaniem autorów programu umacnia pozytywny wizerunek

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 naszego regionu jako przyjaznego i otwartego. W celu realizacji tak zakrojonego programu zaplanowano podjęcie następujących działań:

- prowadzenie projektów badawczych związanych z dziedzictwem kulturowym w celu jego rozpoznania i udokumentowania,
- prowadzenie inwentaryzacji i ewidencji wszystkich kategorii zabytków,
- upowszechnianie wyników badań, wykorzystanie ich w procesach zarządzania kulturą oraz w gospodarce, inwestycjach, turystyce,
- rewaloryzacja zabytków, powiązana z ochroną zabytkowego krajobrazu kulturowego, dbałością o porządkowanie i kształtowanie detalu architektonicznego oraz małej architektury, zgodna z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (ochrona i rewaloryzacja zabytkowego budownictwa drewnianego – jako podstawowego wyznacznika tożsamości kulturowej regionu, zabytkowej architektury murowanej, zabytkowych parków, cmentarzy, zabytkowych zespołów obronnych i in.),
- rewaloryzacja przestrzeni publicznych zabytkowych układów urbanistycznych,
- systemowe zabezpieczanie obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń,
- ochrona tożsamości kulturowej regionu, jego wielokulturowości, ze szczególnym uwzględnieniem działań w zakresie edukacji regionalnej,
- prowadzenie wielokierunkowych działań promocyjnych, szkoleniowych i edukacyjnych mających na celu uświadamianie społeczeństwa o roli, znaczeniu i konieczności zachowania dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie szlaków turystyczno-kulturowych obejmujących najciekawsze miejsca i obiekty zabytkowe w województwie

- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego został uchwalonym przez Sejmik Województwa Podlaskiego uchwałą nr XXXVI/330/17 z dnia 22 maja 2017 r. Wskazuje on obowiązujące cele polityki przestrzennej, zasady ich realizacji oraz kierunki działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W sferze kulturowej obejmującej system ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto zasady kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, łączenia ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe zasady polityki przestrzennej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego obejmują:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Zasady ogólne – wynikające zwłaszcza z procesu integracji europejskiej:

- szczególną ochronę tożsamości kulturowej regionu, przed zagrożeniem jej wytracenia w konfrontacji z europejskim, uniwersalnym modelem życia, w sferze kultury materialnej i jej unikalnej specyfiki etnicznej i religijnej,
- uwzględnianie potrzeb współczesnego społeczeństwa w procesie ochrony i kształtowania zasobów dziedzictwa kulturowego,
- harmonijne współistnienie zasobów dziedzictwa kulturowego z zasobami środowiska przyrodniczego – jako filaru rozwoju turystyki,
- tworzenie warunków kompleksowej ochrony obszarów o walorach zabytkowych i kulturowych, takich jak: strefy ochrony konserwatorskiej, parki kulturowe i obszary priorytetowego zabytkowego krajobrazu kulturowego,
- priorytet ochrony walorów dziedzictwa kulturowego o randze międzynarodowej i krajowej,
- wykorzystanie unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w krajowej i międzynarodowej promocji województwa.

2) Zasady ochrony i tworzenia nowych wartości kulturowych w reprezentatywnych obszarach tożsamości kulturowej województwa podlaskiego:

- kształtowanie krajobrazu historyczno-kulturowo-przyrodniczego regionu poprzez ochronę unikatowych lub specyficznych walorów krajobrazowych jednostek osadniczych i ich otoczenia,
- kształtowanie form architektonicznych i gabarytów nowej zabudowy zharmonizowanych z walorami kulturowymi istniejącej,
- stosowanie materiałów, wystroju i kolorystyki obiektów budowlanych oraz zagospodarowania ich otoczenia, nawiązujących do tradycji lokalnych.

3) Zasady ochrony i rewitalizacji obszarów zabytkowych:

- zachowanie historycznych założeń urbanistycznych, a w szczególności: rozplanowania przestrzeni publicznych (np. ulic, placów, skwerów itp.), osi kompozycyjnych i widokowych, rozmieszczenia dominant, gabarytów i sposobów zabudowy oraz form architektonicznych,
- zapewnianie ekspozycji całych zespołów zabudowy i najwartościowszych jej elementów,
- twórcze kontynuowanie tradycji konstrukcyjnych, materiałowych, wystroju i kolorystyki obiektów oraz zagospodarowania ich otoczenia,
- lokalizowanie funkcji użytkowych niekolizyjnych z historycznymi funkcjami obszarów, zapewniających podstawy ekonomiczne utrzymania dobrego stanu technicznego zabudowy i zagospodarowania oraz atrakcyjność turystyczną,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

- eliminowanie funkcji użytkowych i obiektów kolizyjnych pod względem sanitarnym i estetycznym z walorami kulturowymi obszarów zabytkowych,
- harmonijne wkomponowywanie nowej zabudowy w historyczną panoramę jednostek osadniczych,
- poprawianie dostępności komunikacyjnej i systemów parkowania pojazdów oraz eliminacja uciążliwości ruchu drogowego, zwłaszcza tranzytowego towarowego;
- poprawianie warunków ochrony przeciwpożarowej,
- poprawianie standardu cywilizacyjnego zabudowy w zakresie wyposażenia w systemy kanalizacyjne i niskoemisyjne systemy energetyczne.

4) Zasady ochrony i utrzymania dobrego stanu technicznego obiektów zabytkowych, z priorytetem obiektów o randze krajowej i regionalnej:

- zapewnienie funkcji użytkowych stosownych do lokalizacji i form architektonicznych obiektów gwarantujących ich utrzymanie w dobrym stanie technicznym i racjonalne wykorzystanie dla potrzeb społecznych,
- obowiązek uzgadniania z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz uzyskania pozwoleń dla projektów budowlanych dotyczących rewaloryzacji i modernizacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia.

5) Zasady ochrony przed dewastacją obiektów archeologicznych i określenie warunków ich udostępnienia zwiedzającym oraz sposobów postępowania w przypadkach natrafienia na przedmioty mogące stanowić zabytki archeologiczne w trakcie prowadzenia robót ziemnych:

- zapewnienie sposobu zagospodarowania i eksponowania terenu stanowiska archeologicznego zabezpieczającego go przed dewastacją i degradacją, Dziennik Urzędowy
- obowiązek zawiadamiania stosownych służb archeologicznych o każdorazowym natrafieniu na przedmioty mogące być zabytkami archeologicznymi w trakcie prowadzenia robót ziemnych i przerwania ich do czasu przebadania stanowiska,
- ustalanie dokładnej lokalizacji zabytków archeologicznych w planach miejscowych, w tym typu stanowiska archeologicznego i jego zasięgu oraz zasad i sposobów dopuszczalnego zagospodarowania,
- wskazanie zabytków archeologicznych do bezwzględneho zachowania, tj. z bezwzględnym zakazem prowadzenia prac budowlanych, oraz zabytków archeologicznych, dla których dopuszcza się inne zagospodarowanie terenu po przeprowadzeniu badań archeologicznych.

6) Zasady tworzenia wartości kulturowych w nowych i rewaloryzowanych zespołach zabudowy, w szczególności poprzez:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

- kształtowanie przestrzeni publicznych o zindywidualizowanych formach urbanistycznych, w tym: ulic, placów, pasaży i ciągów pieszych, skwerów, zieleni parkowej i sportowo-rekreacyjnej,
- interesujące formy architektoniczne aranżacji otoczenia przestrzeni publicznych,
- wykorzystanie w kompozycjach urbanistycznych szczególnych cech środowiska przyrodniczego – stosownie do jego predyspozycji, dla potrzeb terenów sportoworekreacyjnych i turystycznych, a konfiguracji terenów dla kształtowania sposobu ich zagospodarowania i zabudowy,
- rozmieszczanie akcentów i dominant przestrzennych, twórczo kontynuujących istniejące założenia urbanistyczne,
- stosowanie zindywidualizowanych form architektonicznych poszczególnych obiektów lub ich grup, z zachowaniem harmonijnych gabarytów całościowych zespołów i sylwety przestrzennej jednostek osadniczych,
- harmonizowania gabarytów zabudowy plombowej z gabarytami otaczającej (z wyjątkiem dominant przestrzennych i akcentów urbanistycznych wynikających z całościowych koncepcji urbanistycznych).

W omawianym dokumencie wskazano także kierunki działań dla ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego:

1) Integracja działań społeczno-gospodarczych dla opieki nad zabytkami, w tym:

- opracowywanie i realizacja kompleksowych programów rewitalizacyjnych terenów z zasobami zabytkowymi, zwłaszcza historycznych miejskich, przemysłowych i powojkowych, w tym, między innymi, wdrożenie projektów rewitalizacji: zabytkowego, XVI-wiecznego Rynku Miejskiego w Knyszynie, XVIII-wiecznego Ogrodu Branickich oraz zabytkowego parku Planty, centrów miast oraz innych obszarów zdegradowanych w Łomży i Suwałkach, centrum miasta w Grajewie wraz z zabytkowym dworcem PKP, starego rynku w Kolnie, centrum miasta Zambrowa,
- opracowywanie i realizację lokalnych strategii rozwoju obszarów wiejskich, wykorzystujących miejscowe tradycje i zasoby zabytkowe,
- przygotowywanie ofert na najlepsze zagospodarowanie i użytkowanie publicznych obiektów zabytkowych, służące zaangażowaniu sektora gospodarczego w opiekę nad zabytkami (m.in. na inkubatory przedsiębiorczości, instytucje otoczenia biznesu, centra usługowe, infrastrukturę turystyczną),

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

- wspieranie inicjatyw wykorzystujących obiekty zabytkowe do tradycyjnych form działalności gospodarczej, w tym rolnictwa ekologicznego i tradycyjnego przetwórstwa, oraz reaktywacja ginących zawodów,
- wspieranie rozwoju infrastruktury publicznej, zwłaszcza turystycznej, wykorzystującej miejscowe tradycje, w tym, między innymi, wdrożenia projektów: „Szlaku Wodnego im. Króla Stefana Batorego”, budowy infrastruktury turystycznej i zagospodarowania Szlaku Wodnego na odcinku miasta Nowogród, rekonstrukcji grodzisk jaćwieskich na ziemiach polskich,
- propagowanie zabudowy i zagospodarowania terenu nawiązujących do form tradycyjnych, zwłaszcza w obszarach kulturowych.

2) Konserwacja i adaptacja zabytków, obejmujące:

- wspieranie zagospodarowania terenów poprzemysłowych, powojсковych i zdegradowanych poprzez nadanie im nowych funkcji, z priorytetem obiektów zabytkowych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, poprzedzone opracowaniem programów rewitalizacji, między innymi w Białymstoku: kompleksu powojkowego „Węglówka” m.in. na cele Muzeum Pamięci Sybiru, obiektu byłej elektrowni na cele ekspozycyjne.
- wspieranie zagospodarowania, konserwacji i adaptacji (w tym rewitalizacji, rewaloryzacji i ekspozycji) obiektów zabytkowych wraz z otoczeniem, także archeologicznych, m.in. w formule partnerstwa publiczno-prywatnego oraz projektów trans-granicznych, w tym: remontu w Teatrze Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku, remontu dworku w Grabowie i stworzenie w nim centrum kultury i wypoczynku, konserwacji i remontu zabytku wpisanego do rejestru jako „Pozostałości Zespołu Pałacowego w Dowspudzie”,
- wspieranie kompleksowych programów konserwatorskich ochrony zabytków drewnianych znajdujących się w skansenach i w miejscach ich pierwotnej lokalizacji, w tym: projektu modernizacji i rozwoju infrastruktury dziedzictwa kulturowego dla potrzeb edukacji regionalnej w Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, obejmującego między innymi: budowę centralnego magazynu zbiorów, modernizację obiektów ekspozycyjnych, restaurację budynków i budowli zabytkowych, rewitalizację parku przypałacowego,
- przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych, w tym zachowanie zabytków archeologicznych, dokumentowanie i opracowywanie wyników badań nieinwestorskich i ratowniczych,
- wspieranie renowacji i konserwacji małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci i martyrologii,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

- wspieranie budowy, odbudowy i renowacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla historii regionu oraz służących opiece nad zabytkami,
- unowocześnianie infrastruktury technicznej oraz poprawę estetyki obiektów zabytkowych, w tym wdrożenie projektów: rewaloryzacji zabytków Muzeum w Tykocinie (synagogi i Domu Talmudycznego) oraz odbudowy kramnic, rewaloryzacji kompleksu pałacowo-parkowego Muzeum Wnętrz Pałacowych w Choroszczy.

3) Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych, poprzez:

- wspieranie konserwacji, rewitalizacji, renowacji, rewaloryzacji i ekspozycji zabytkowych centrów miast i wsi, zabytkowych terenów zieleni, w tym cmentarzy, obszarów fortyfikacji i budowli obronnych, obiektów archeologicznych mających własną formę przestrzenną, w tym, między innymi, projektów rewitalizacji: miasta Zambrów (zespół koszar), Fortu II „Zarzeczny” Twierdzy Osowiec,
- sukcesywną realizację iluminacji zabytków,
- propagowanie wykorzystywania tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania terenu oraz detalu architektonicznego dla harmonijnego kształtowania krajobrazów,
- wspieranie tradycyjnych form gospodarowania, w tym rolnictwa ekologicznego, tradycyjnych technik budownictwa, rzemiosła i przetwórstwa, zwłaszcza w obszarach priorytetowych krajobrazu kulturowego,
- tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych oraz wytyczanie szlaków kulturowo-historycznych w celu promowania walorów kulturowych województwa,
- ustanawianie nowych parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, przede wszystkim na obszarach o zachowanych regionalnych cechach krajobrazu kulturowego, w tym: budowę arterii ekologiczno-historycznej „Natura i historia Doliny Narwi” w gminach Nowogród i Zbójna oraz Parku Kulturowego Korycin – Milewyszczyna,
- rozwój systemu ścieżek edukacyjnych przyrodniczo-kulturowych, między innymi poprzez wspieranie realizacji projektów: przebudowy 35 km Carskiej Drogi przebiegającej przez BPN na odcinku Strękowa Góra – Osowiec, jako edukacyjnej trasy przyrodniczo-krajobrazowej, budowy ścieżki rowerowej na odcinku Tykocin – Krypno – Knyszyn,
- wspieranie poprawy standardów ochrony środowiska i bezpieczeństwa publicznego w centrach miast i wsi przez, między innymi, spowolnienie lub eliminację ruchu samochodowego,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 racjonalizację gospodarki odpadami, modernizację i rozbudowę sieci kanalizacyjnych, energetycznych, teleinformatycznych i „cichej” infrastruktury ulicznej.

4) Przechowywanie zbiorów zabytków, ich ekspozycja i udostępnianie. Zwiększenie możliwości gromadzenia zbiorów zabytków ruchomych i poprawa jakości ich przechowywania, ekspozycji i udostępniania może nastąpić w wyniku:

- budowy i remontów obiektów przechowywania i udostępniania zbiorów, umożliwiających nowoczesne sposoby ich opracowywania i przechowywania, w tym: zaplecza magazynowego oraz powierzchni wystawienniczych etnograficzno-archeologicznych Muzeum Podlaskiego, nowoczesnego Muzeum Historycznego w Białymstoku, II etapu Muzeum Wigier, „Muzeum Hańczy” odbudowa młyna wodnego na Czarnej Hańczy w Turtulu, muzeum przyrodniczo-kulturowego BPN w Osowcu, Muzeum Kanału Augustowskiego,
- modyfikacji i wdrażania elektronicznych technik udostępniania zbiorów,
- poprawy bezpieczeństwa zbiorów i warunków ich przechowywania, przez wprowadzenie nowoczesnych technik ochrony i zabezpieczeń Strategia rozwoju województwa podlaskiego do 2030 roku została uchwalona przez Sejmik Województwa Podlaskiego uchwałą nr XVIII/213/2020 z dnia 27 kwietnia 2020 r. W odróżnieniu od poprzednio obowiązującego dokumentu, bieżąca strategia nie odnosi się do zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym województwa poza ogólnymi nawiązaniem do zasobów którymi dysponuje region.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy(analiza dokumentów programowych gminy)

a) STRATEGIA ROZWOJU GMINY PRZYTUŁY NA LATA 2021– 2027 przyjęta Uchwałą Rady Gminy Przytuły Nr XXVI/176/2022 z dnia 28 czerwca 2022 roku

Jednym z najważniejszych wyzwań Strategii Rozwoju Gminy Przytuły na lata 2021-2027 jest ochrona przestrzeni i dziedzictwa kulturowego. Dokument zakłada zaprojektowanie działań, które służyć mają ochronie i zachowaniu zabytków m.in. poprzez ich konserwację i

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 modernizację oraz kultywowanie tradycji przy jednoczesnym zachowaniu walorów i zasobów przyrodniczych regionu. Realizację zadań wspomóc ma odnowa i konserwacja obiektów zabytkowych i historycznych przy współudziale partnerów prywatnych, publicznych oraz trzeciego sektora z wykorzystaniem środków Unii Europejskiej i innych dotacji, o ochrona dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenie roli zabytków w ofercie turystycznej gminy. Biorąc pod uwagę położenie oraz potencjał, a także główne bariery rozwojowe gminy Przytuły, pod względem uwarunkowań wynikających z dziedzictwa kulturowego

b) STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY PRZYTUŁY ZMIANA STUDIUM PODJĘTA UCHWAŁĄ NR IV/19/2024 RADY GMINY PRZYTUŁY Z DNIA 8 SIERPNIA 2024 ROKU

Studium określa sposób realizacji oraz rozwoju polityki przestrzennej gminy uwzględniając jednocześnie uwarunkowania, które wynikają z dotychczasowego rozwoju, a także kierunki dalszych przekształceń przestrzeni, które to w konsekwencji mają wpływ na dalsze kształtowanie zagospodarowania w zakresie koordynacji planowania miejscowego. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Przytuły dokonuje analizy uwarunkowań związanych z zagadnieniem zasobów dziedzictwa kulturowego jakie znajdują się na obszarze obejmującym tereny gminy wiejskiej Przytuły, na podstawie których przyjmuje, że podstawowym kierunkiem rozwoju przestrzennego powinna być ich ochrona. W tym celu dokument określa potrzebę wypełnienia zadań takich jak :

- ustalenie wspólnej polityki w ochronie zabytków i przyrody
- kształtowanie świadomości społecznej o konieczności ochrony zabytków
- chronienie obszarów, obiektów chronionych prawem

Zasady ochrony konserwatorskiej:

Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega na ich zachowaniu i konserwacji. Wszelkie prace przy obiektach i na terenach zabytkowych oraz w ich bezpośrednim otoczeniu mogą być prowadzone za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ochrona zabytkowych założeń dworsko - ogrodowych polega na:

- zachowaniu i restauracji dworu oraz zabudowy podworskiej,
- restauracji i rekonstrukcji elementów zabytkowych układu terenu:
- układ komunikacyjny,
- podział funkcjonalno - przestrzenny,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

- osie kompozycyjne i widokowe,

- ciek i zbiorniki wodne,

- zachowanie i konserwacja starodrzewu,
- usunięciu elementów zniekształcających kompozycję zieleni (np. samosiewy)

i odtworzeniu elementów zniszczonych (uzupełnianie nasadzeń),

• zakazie lokalizowania na terenie założenia i w jego otoczeniu inwestycji o charakterze uciążliwym - mogącym przyczynić się do zniszczenia zabytku, a także obiektów zasłaniających widok na zabytek, czy też dysharmonizujących z jego elementami,

- wszelkie prace przy zabytku oraz działalność inwestycyjna na jego terenie powinny być uzgadniane ze służbą konserwatorską.

Obiekty kulturowe

Pozostałe obiekty figurujące w spisie stanowią przedmiot zainteresowania konserwatorskiego, podlegają zachowaniu i ochronie. Prace przy obiektach kulturowych winny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Rozbiórka budynku o wartościach kulturowych może być dokonana tylko w uzasadnionych przypadkach (zły stan zachowania) za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Cmentarze

Ochrona cmentarzy i mogił historycznych polega na:

- wspieranie rozwoju budownictwa mieszkaniowego,
- poprawę dostępności do usług.
- wyłączeniu ich spod wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej z ich rewaloryzacją,
- zachowaniu i konserwacji historycznych elementów ukształtowania terenu cmentarzy (nasypy, wały, układ alejowy, układ kwater i mogił),
  - zachowaniu i konserwacji starodrzewu,
  - zachowaniu i konserwacji zabytkowych nagrobków, krzyży oraz innych elementów małej architektury (bramy, ogrodzenia), usuwaniu elementów zniekształcających (np. samosiewy, wysypiska śmieci, wyrobiska),
  - zakazie lokalizowania w ich bezpośrednim sąsiedztwie działalności o uciążliwym charakterze oraz obiektów zasłaniających widok na cmentarz, czy też dysharmonizujących przestrzennie i kompozycyjnie z jego elementami.

Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega na zakazie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 prowadzenia na terenie zabytku wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej z jego rewaloryzacją.

Stanowiska archeologiczne

Stanowiska archeologiczne objęte są obserwacją archeologiczną. Wszelka działalność inwestycyjna na ich terenie może być prowadzona pod nadzorem archeologiczno - konserwatorskim. W przypadku stwierdzenia reliktyw archeologicznych prace powinny być przerwane a teren udostępniony do badań archeologicznych, których wyniki zadecydują o możliwości ich kontynuowania

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. POŁOŻENIE I ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY PRZYTUŁY

W układzie administracyjnym Gmina Przytuły położona jest w województwie podlaskim (w jego zachodniej części), w powiecie łomżyńskim. Gmina Przytuły sąsiaduje z następującymi gminami:

- od zachodu z gminą: Stawiski,
- od południa z gminą Jedwabne,
- od wschodu z gminą: Radziłów,
- od północy z gminami: Grabowo, Wąsosz i Radziłów.

Gmina Przytuły obejmuje obszar o powierzchni 71,18 km². Sieć osadniczą w gminie tworzy 20 jednostek osadniczych wiejskich: Bagienice, Borawskie, Chrzanowo, Doliwy, Gardoty, Grzymki, Kubra-Przebudówka, Mieczki, Mroczyki, Nowa Kubra, Obrytki, Pieńki Okopne, Przytuły, Przytuły-Kolonia, Przytuły-Las, Stara Kubra, Supy, Trzaski, Wagi, Wilamowo. Większość jednostek osadniczych posiada zabudowę o charakterze zwartym. Kolonijny charakter zabudowy występuje we wsiach: Przytuły-Las i Kubra-Przebudówka.

Gmina Przytuły położona jest w zlewni rzeki Przytulanki, która jest głównym ciekim w gminie. Płyne ona z południowego – zachodu na północny – wschód. Po otrzymaniu z lewej strony ciekę Matlak poniżej Radziłowa uchodzi do Wissy. Przytulanka w wielu miejscach zachowała swój naturalny charakter.

Gmina Przytuły to region rolniczo – hodowlany. Leży w granicach „Zielonych Płuc Polski”, jest to obszar o minimalnym stopniu zanieczyszczenia, bardzo wartościowy pod względem przyrodniczym, turystycznym. W podziale fizycznym – geograficznym obszar gminy położony

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 jest w granicach mezoregionu Wysoczyzny Kolneńskiej oraz Kotliny Biebrzańskiej wchodzących w skład makroregionu Niziny Północnopodlaskiej.

5.2.2. Krajobraz kulturowy Gminy Przytuły

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalny, indywidualny wizerunek miejsca, będący syntezą elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej mieszkańców, identyfikującej jednostkę z określonym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, bazującej na świadomości historycznej i tradycji z nią związanej. Określenie tożsamości kulturowej jest teraz - w dobie upodmiotowienia się społeczności lokalnych postrzegających swój region jako małą ojczyznę - szczególnie ważne.

Krajobraz kulturowy gminy tworzą 20 miejscowości. Sylwetki położonych pomiędzy polami i lasami mniejszych i większych wsi ukształtowane zostały przez rolnictwo, którym przez wieki zajmowała się ludność osiadła na tym terenie. W związku z powyższym charakter dzisiejszych miejscowości to przede wszystkim budownictwo mieszkaniowe oraz towarzyszące mu budynki gospodarcze, tworzące gospodarstwa położone jedno przy drugim, wzdłuż dróg przebiegających przez poszczególne wsie. Krajobraz kolejnych zagród uzupełniają elementy takie jak kapliczki, krzyże przydrożne, drewniane ganki, gołębniki, gruntowe drogi. Na obszarze gminy dominuje gospodarka rolna. Obszar charakteryzuje się średnią jakością przestrzeni produkcyjnej. Na terenie gminy funkcjonują gospodarstwa specjalistyczne w zakresie: hodowli bydła mlecznego, trzody chlewnej i zarybku oraz ogrodnictwo. Funkcja produkcyjno - usługowa ogranicza się do drobnych zakładów usługowo-produkcyjnych. Wsie Wagi i Pieńki Okopne predysponowane są do rozwoju agroturystyki jako funkcji wspomagającej.

POLITYKA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU

Celem polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu na obszarze

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
gminy jest:

- zachowanie i wyeksponowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego decydujących o tożsamości kulturowej gminy;
- kształtowanie atrakcyjnego oblicza gminy, a szczególnie jego przestrzeni publicznych;
- zachowanie krajobrazu otwartego obszarów gminy o dużych walorach widokowych i przyrodniczych.

Zachowanie i ekspozycja wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego powinny polegać na:

- zachowaniu i rewaloryzacji obiektów zabytkowych wpisanych zarówno do rejestru zabytków jak też ujętych w ewidencji zabytków, ze zwróceniem szczególnej uwagi na tradycyjną zabudowę drewnianą najbardziej zagrożoną ze względu na zły stan techniczny i postępujący rozwój nowej zabudowy;
- promocji zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowić mogą atrakcję turystyczną gminy, poprzez informację o zabytkach, oznaczenie obiektów zabytkowych oraz ewentualne wyznaczenie szlaków kulturowych wiodących przez najcenniejsze pod względem zachowania układy przestrzennych i obiektów zabytkowych fragmenty miejscowości;
- propagowaniu wśród mieszkańców gminy wartości zasobów dziedzictwa kulturowego gminy, jej wyglądu i atrakcyjności;
- zachowaniu historycznych układów przestrzennych oraz dalszego ich rozwoju na zasadzie kontynuacji, wymiany i uzupełniania istniejącej zabudowy;
- ochronie stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy.

Kształtowanie krajobrazu kulturowego wiąże się z:

- ustaleniem zasad kształtowania formy współczesnej zabudowy zgodnie z tradycją regionu;
- przestrzeganiem ustalonych zasad w realizacji poszczególnych obiektów, szczególnie obiektów użyteczności publicznej;
- dążeniem do poprawy wyglądu i ujednolicenia wewnątrz poszczególnych miejscowości, zwłaszcza terenów mieszkaniowych o zróżnicowanej formie i gabarycie oraz chaotycznie usytuowanej zabudowie, poprzez zwrócenie uwagi na ogrodzenia, zielen, małą architekturę a w przypadku przebudowy czy remontu, poprzez poprawę formy zabudowy;
- niedopuszczeniem do rozpraszania zabudowy oraz jej żywiołowego, niekontrolowanego rozwoju;
- kontynuacją tradycyjnych układów przestrzennych;
- podniesieniem atrakcyjności centrów miejscowości (przestrzeni publicznych) ze względu na

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
ich ważną rolę w percepcji poszczególnych miejscowości (chodniki, mała architektura, zieleń, oświetlenie);

- zachowaniem istniejących zadrzewień i założeń zielonych oraz obudowy cieków wodnych.

Zachowanie i ekspozycja krajobrazu otwartego wymaga:

- przeciwdziałania degradacji tych elementów krajobrazu naturalnego, które stanowią główny zasób gminy przez niedopuszczanie do zabudowania terenów najbardziej eksponowanych widokowo a także poprzez ochronę przed nadmiernym obudowywaniem (zagęszczaniem zabudowy) terenów położonych wzdłuż dróg posiadających walory widokowe (ciągów widokowych), jak również osi i punktów widokowych;

- niedopuszczania do dewastacji krajobrazu przez budowę elementów infrastruktury technicznej nadmiernie ingerujących w tereny o szczególnych walorach krajobrazowych.

Dzieje i dziedzictwo poszczególnych miejscowości:

• PRZYTUŁY

Wieś królewska położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

Początki wsi Przytuły sięgają pierwszej ćwierci czternastego wieku. W 1422 roku książę Janusz I nadał Kielczowi herbu Kościesza wójtostwo we wsi książęcej, która od jego imienia przyjęła nazwę Kielczewo i tak była początkowo nazywana. W 1436 r. książę Władysław wystawił akt fundacji kościoła w Przytułach, swojej książęcej wsi. W 1506 roku w Przytułach odbył się sejmik ziemi wiskiej, gdzie została zawarta ugoda między bartnikami i szlachtą wiską, zezwalająca szlachcie na wykup barci w swoich dobrach pod określonymi warunkami. Rzeka Przytulanka, która przepływa przez Przytuły, aż do 1481 roku nazywana była Kubrą.

Parafia w Przytułach jest jedną z najstarszych w powiecie łomżyńskim erygowana została w pierwszej połowie XV wieku. Pierwszy drewniany kościół spłonął w 1656 roku, drugi rozebrano w 1770 roku, a trzeci przetrwał aż do 1941 roku, kiedy to został zniszczony podczas działań wojennych. Obecny kościół pw. Świętego Krzyża budowano w latach 1950 - 1960.

Elementem atrakcyjności turystycznej gminy są lasy. Stanowią one głównie bazę rekreacji związanej z grzybobraniem oraz zbiorami runa leśnego. Trudnością w turystycznym wykorzystaniu lasów jest ich prywatna struktura własności. Potencjał turystyczny stanowią występujące w gminie zabytki oraz stanowiska archeologiczne.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

W latach 1921–1939 wieś i osada młyńska leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku wieś i osadę młyńską zamieszkiwało 262 osoby, 225 było wyznania rzymskokatolickiego a 37 mojżeszowego. Jednocześnie 260 mieszkańców zadeklarowało polską przynależność narodową, 2 żydowską. Było tu 38 budynków mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

W miejscowości znajduje się kościół, który jest siedzibą parafii Krzyża Świętego. W strukturze kościoła rzymskokatolickiego parafia należy do metropolii białostockiej, diecezji łomżyńskiej, dekanatu Jedwabne.

• **BAGIENICE**

Prywatna wieś szlachecka Bagienice-Klimki położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 100 osób w 18 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Romany. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne. W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy. W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• **BORAWSKIE**

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

W dniu 8 grudnia 1426 roku książę mazowiecki, Janusz I, nadał braciom Dobiesławowi, Stanisławowi i Mikołajowi z Borawego (ostrołęckie) 10 włók ziemi położonych koło wsi Rostusz (obecnie Obrytki) w parafii Przytuły. Wieś nazywana była Borawice, a następnie przyjęła nazwę Borawskie. Bracia pieczętujący się herbem Cholewa przyjęli nazwisko Borawski. Prawa własności zostały potwierdzone w 1428 roku przez księcia Władysława I. W wyprawie wołoskiej króla Jana Olbrachta w 1497 roku wzięli udział Borawscy; Stanisław i Stefan z Borawic. Prywatna wieś szlachecka Borawice położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W 1784 roku wieś była zaściankiem szlacheckim, zamieszkanym przez następujące rodziny: Borawscy, Filipkowscy, Jorscy, Łoszewscy, Mieczkowscy, Rupińscy, Świąszkowscy. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 178 osób w 33 budynkach. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1946-1975 miejscowość administracyjnie należała do województwa białostockiego. Natomiast w latach 1975-1998 miejscowość należała do województwa łomżyńskiego.

• **CHRZANOWO**

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 149 osób w 25 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa łomżyńskiego. Przez wieś przebiega droga wojewódzka nr 668.

• DOLIWY

Dawniej prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 59 osób w 12 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa łomżyńskiego.

• GARDOTY

Pierwsza wzmianka o Gardotach pojawiła się na początku XV wieku. Założycielem wsi był polski szlachcic Gardota. Gardoty powstały w wyniku nadania ziemi, przez księcia mazowieckiego Janusza I Starszego. Gardota otrzymał wówczas nadanie 10 włók [$\approx 1,8 \text{ km}^2$], w ziemi wiskiej na północno-wschodniej rubieży Księstwa Mazowieckiego. Wieś powstała na terenie niestałej osady. Stanowiła prywatny majątek szlachecki. Do 1548 roku wieś należała do powiatu wąsockiego, następnie do powiatu radziłowskiego w ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. Materiałem potwierdzającym nadanie jest skan ze 120 karty z Metryk Książących.

Książę Janusz nadał Gardocie z Gadamca (pow. przasnyski) z Rodu Rolów, 10 włók (między Reiszewem nadanym Falisławowi a Mroczkami-Kamiennymstokiem nadanym Mikołajowi) w

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
ziemi wiskiej z wyjątkiem barci. Powstała tu wieś Gardoty nazwana imieniem właściciela. Mieszkali w niej potomkowie Gardotowie, nazwani później Gardockimi. Jeszcze w XVII wieku można spotkać niezmienione nazwisko Gardota. Gardoccy herbu Rola już w XV wieku byli bardzo rozrodzeni. Jeszcze w XVII wieku, sami zasiedlali swoją wieś. Zajmowali się bartnictwem i rzemiosłem. W pierwszym i drugim pokoleniu wieś stanowiła jeden majątek, w trzecim wieś została podzielona na sześć majątków. Jednym z pierwszych potomków Gardoty był Marcin z Gardot, właściciel wsi Gardoty. Zajmował się on bartnictwem. Z niewyjaśnionych przyczyn, herbem rodziny Gardockich został herb Jacyna.

- **GRZYMKI**

Początki wsi sięgają pierwszej połowy XV wieku. W roku 1421 bracia Grzymisław i Ramot z Siemiątkowa otrzymali od księcia mazowieckiego Janusza I trzydzieści włók ziemi zapisanych jako Manino. Potomkowie Grzymisława posługiwali się nazwiskiem Grzymkowski, a powstałą osadę nazwano Grzymkami. Prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W 1784 roku wieś była zaściankiem szlacheckim, zamieszkanym przez następujące rodziny: Grzymkowscy, Jaczyńscy, Kurkowscy, Mikuccy, Ramotowscy. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwały tu 103 osoby w 15 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Romany. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

- **KUBRA-PRZEBUDÓWKA**

wieś w Polsce położona w województwie podlaskim, w powiecie łomżyńskim, w gminie Przytuły.

W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa łomżyńskiego.

- **MIECZKI**

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Dawniej prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wisokiej województwa mazowieckiego. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 154 osoby w 30 budynkach. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

• MROCZKI

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 92 osób w 18 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego. W Mroczkach urodził się legionista z roku 1914 - Franciszek Karwowski. Uczestnik walk o wolność Polski.

• NOWA KUBRA

Za Królestwa Polskiego wchodziła w skład gminy Kubra.

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 227 osób, 217 było wyznania rzymskokatolickiego a 10 mojżeszowego. Jednocześnie 217 mieszkańców zadeklarowało polską przynależność narodową a 10 żydowską. Było tu 36 budynków

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
mieszkalnych[3]. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Radziłów.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• **OBRYTKI**

Prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego. W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

Wieś z pierwszej połowy XV wieku. W latach 20. XV wieku książę mazowiecki Janusz I nadał 40 włók ziemi zwanych Obryte, leżących u źródeł rzeczki Białystok, Stanisławowi z Roman z Ziemi Ciechanowskiej. Pod koniec XV wieku potomkowie Stanisława przyjęli nazwiska Obrycki i Dziewanowski.

W 1784 roku wieś była zaściankiem szlacheckim, zamieszkanym przez następujące rodziny: Bzurowie, Filipkowscy, Grzymkowscy, Karwowscy, Kleszczewscy, Lesiewscy, Łepkowscy, Mikuccy, Obryccy, Rogowscy, Romatowscy, Smogorzewscy, Świeżkowscy, Szczuka, Szleszyńscy, Wołkowie. W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 279 osób w 48 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Stawiski.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

• **PIEŃKI OKOPNE**

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwały tu 62 osoby w 11 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• PRZYTUŁY KOLONIA

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 188 osób w 35 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Białystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• PRZYTUŁY LAS

wieś w Polsce położona w województwie podlaskim, w powiecie łomżyńskim, w gminie Przytuły.

W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa łomżyńskiego.

• STARA KUBRA

Za Królestwa Polskiego wchodziła w skład gminy Kubra.

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 190 osób, 185 było wyznania rzymskokatolickiego a 5 mojżeszowego. Jednocześnie 185 mieszkańców zadeklarowało polską przynależność narodową a 5 żydowską. Było tu 36 budynków mieszkalnych. Miejscowość należała do miejscowej parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Radziłów.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• SUPY

Prywatna wieś szlachecka Supy-Gręzka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 186 osób w 34 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W czasie II wojny światowej w Supach stacjonowała żandarmeria niemiecka – siedzibę miała w lesie na Borkach.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• TRZASKI

Dawniej prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 91 osób w 16 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• **WAGI**

Dawnej prywatna wieś szlachecka położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

W latach 1921–1939 wieś Wagi-Gnaty leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku zamieszkiwało tu 95 osób w 16 budynkach mieszkalnych. Miejscowość należała do parafii rzymskokatolickiej w m. Przytuły. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Jedwabne.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa łomżyńskiego.

• **WILAMOWO**

Dawniej prywatna wieś szlachecka Wilamowo położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie radziłowskim ziemi wiskiej województwa mazowieckiego.

W latach 1921–1939 wieś leżała w województwie białostockim, w powiecie kolneńskim (od 1932 w powiecie łomżyńskim), w gminie Przytuły.

Według Powszechnego Spisu Ludności z 1921 roku wieś zamieszkiwało 340 osób, 336 było wyznania rzymskokatolickiego a 4 mojżeszowego. Jednocześnie wszyscy mieszkańcy zadeklarowali polską przynależność narodową. Były tu 3 budynki mieszkalne[4]. Miejscowość należała do parafii rzymskokatolickiej w m. Romany. Podlegała pod Sąd Grodzki w Stawiskach i Okręgowy w Łomży; właściwy urząd pocztowy mieścił się w m. Stawiski.

W wyniku napaści ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 gmina znalazła się pod okupacją sowiecką. 2 listopada została włączona do Białoruskiej SRR. 4 grudnia 1939 włączona do nowo utworzonego obwodu białostockiego. Od czerwca 1941 roku pod okupacją niemiecką. 22 lipca 1941 r. włączona w skład Landkreis Lomscha, Bezirk Bialystok III Rzeszy.

5.2.3. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Przytuły znajduje się 7 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela Nr 1 Wykaz zabytków nieruchomych

OBIEKT	ADRES	DATOWANIE	NR REJ. ZABYTKÓW
Cmentarz z okresu I wojny światowej	Supy ok. 500 m od drogi pow. Jedwabne – Radziłów	1914-1918 r.	A-245 z 23.02.1987 r.
Grodzisko wcz. - średn. XI – XIII w .	Pieńki Grodzisko 12	XI-XIII w.	A- 188 1987r.
Cmentarzysko wcz. - średn. XI - XIII w.	przy drodze pow. Jedwabne -Wagi-Łoje	XI-XIII w.	A – 162 1987r.
Plebania	Przytuły, ul. Kościelna 9	1889 r.	A- 122 27.04.1981r.
Kościół Parafialny	Przytuły, ul. Kościelna 9	1950-1960r.	A-6440 30.09.2021r.
Kaplica cmentarna	Przytuły ul. Kościelna	1805r.	A-358 07.04.1988r.
Cmentarz rzymskokatolicki	Przytuły, ul. Kościelna	1839r.	A-358 07.04.1988r.

5.2.4. Wykaz stanowisk archeologicznych

Zabytki archeologiczne objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega na zakazie prowadzenia na terenie zabytku wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej z jego rewaloryzacją. Na terenie gminy występuje 10 stanowisk archeologicznych, w tym 2 zabytki archeologiczne. Reprezentują one szeroki przekrój chronologiczny: od epoki kamienia po okres średniowiecza. Zabytki archeologiczne objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 na zakazie prowadzenia na terenie zabytku wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej z jego rewaloryzacją. Stanowiska archeologiczne objęte są obserwacją archeologiczną. Wszelka działalność inwestycyjna na ich terenie może być prowadzona pod nadzorem archeologiczno – konserwatorskim. W przypadku stwierdzenia reliktywów archeologicznych prace powinny być przerwane a teren udostępniony do badań archeologicznych.

ZAGROŻENIA DLA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności przemysłowej, rolniczej i urbanistycznej. Zgodnie z art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Zasięg stanowisk na mapach, wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych, winien być traktowany orientacyjnie, gdyż pozostałości osadnictwa mogą także wystąpić poza wytyczonymi ich granicami. Najlepiej zachowane stanowiska archeologiczne występują na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz zalesionych. Największym zagrożeniem dla nich są inwestycje przemysłowe i budowlane, przebudowy układów ruralistycznych, czy założeń pałacowych, folwarcznych i parkowych, gdyż prowadzą często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez samodzielnych poszukiwaczy, niszczące przede wszystkim cmentarzyska oraz pozostałości po I czy II wojnie światowej.

Tabela Nr 2 Wykaz stanowisk archeologicznych

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stanowiska wg AZP	Funkcja	Chronologia/Kultura	Nr	Data wpisu
1.	Chrzanowo	Obszar 32-79	St. Nr 18	Obozowisko i cmentarzysko	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich	-	-
2.	Mieczki	Obszar 33-78	St. Nr 15	Obozowisko oraz ślady osadnicze	Epoka kamienia, wczesne i późne średniowiecze	-	-
3.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 24	Obozowisko oraz ślady osadnicze	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich	-	-
4.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 25	osada	-	-	-
5.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 30	obozowisko	Epoka kamienia	-	-
6.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 31	Okazy osadnicze	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich średniowiecze	-	-

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

7.	Kubra Przebudówka	Obszar 33-79	St. Nr 12- 15	Ślady osadnicze	Epoka kamienia	-	-
8.	Pieńki Grodzisko	Obszar 33-79	St. Nr 24	Grodzisko	Wczesne średniowiecze (XI- XIIIw.)	A- 188	1987r.
9.	Pieńki Grodzisko	Obszar 33-79	St. Nr 25	Osada	Wczesne średniowiecze XII- XIIIw.	-	-
10.	Pieńki Okopne	Obszar 33-79	St. Nr 26	Cmentarzysko	Wczesne średniowiecze (XII- XIIIw.)	A- 162	1987r.

5.2.5. Inne obiekty o charakterze zabytkowym (zabytki ruchome)

Na terenie Gminy Przytuły znajdują się kapliczki i krzyże przydrożne, cmentarze, które nie są wpisane do rejestru zabytków ruchomych. Tradycja wznoszenia kapliczek, figur i krzyży jako formy kultu religijnego najsilniej rozwinęła się w XVII wieku. Do obecnych czasów zachowało się tych obiektów, a zwłaszcza kapliczek i krzyży przydrożnych. Są to zwykle rzeźby świętych ustawione na cokole pokrytym dekoracjami ornamentowymi lub na słupach kamiennych. Na cokołach zazwyczaj widnieją data i nazwiska fundatorów.

Lp.	Obiekt	Miejscowość	Uwagi
1	<p>Kapliczka przydrożna</p> 	Chrzanowo	<p>Materiał: cegła / kamień Data powstania: 3 ćw. XIX w. Własność: Filochowski Ryszard</p>

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

			
2	Kapliczka przydrożna 	Wilamowo	Materiał: cegła, ogrodzona płotkiem drewnianym Data powstania: XIXw.
3	Kapliczka z połowy XIX w.	Wilamowo	Materiał: kamień, cegła, Data powstania:

		<p>połowa XIXw.</p>
--	--	-------------------------

5.2.6. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to tradycja, żywe przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Jest to niezmiernie ważny aspekt dziedzictwa kulturowego, istotny w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język - jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Działalność kulturalna prowadzona jest okazjonalnie w remizach Ochotniczej Straży Pożarnej i Świetlicach Wiejskich na terenie gm. Przytuły. Na terenie gminy organizowane różnego rodzaju imprezy, jedne z nich mają charakter cykliczny tzn. powtarzają się w systemie roku inne odbywają się jednorazowo. Wśród najważniejszych można wskazać: Dzień Dziecka , Turniej Piłki Nożnej o Puchar Wójta Gminy Przytuły.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
Szerzeniem kultury na terenie gminy zajmuje się także Stowarzyszenie „WILAMOWIACY”
mające w obszarze swojego działania m.in.: edukacyjną, kulturalną, wspieranie inicjatyw społecznych, współpracę z gminą.

5.2.7. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W zasadzie podstawowym instrumentem ochronnym jest wpis do rejestru zabytków – pozostałe formy ochrony konserwatorskiej są w niewielkim stopniu wykorzystywane. Wpis do rejestru jest jedyną pozostającą w dyspozycji wojewódzkiego konserwatora zabytków formą ochrony, uchwalenie planu miejscowego oraz powołanie parku kulturowego pozostaje w kompetencjach gminy, zaś pomniki historii w drodze rozporządzenia ustanawia Prezydent RP. Natomiast Lista Skarbów Dziedzictwa jest formą ochrony konserwatorskiej zarezerwowaną dla zabytków ruchomych, prowadzoną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Obecnie na terenie Gminy Przytuły nie ma zabytków objętych taką formą ochrony.

5.2.8. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 należy: „uwzględnić zadania ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno - budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków gminy Przytuły została opracowana przy opracowaniu GPOnZ. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 3.

Tabela Nr 3 Wykaz zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków

OBIEKT	ADRES	DATOWANIE	NR REJ. ZABYTEKÓW				
Młyn wodny/ elektryczny	Chrzanowo 32	Okolo 1952r.	-				
Kapliczka przydrożna	Chrzanowo	3 ćw. XIX w.	-				
Wiatrak	Doliwy przy drodze pow. Mroczy - Przytuły	1848r.	-				
Spichlerz	Wilamowo 57 przy drodze pow. Romany - Wilamowo	XIX/XXw.	-				
Kapliczka z połowy XIX w	Wilamowo 64 przy drodze pow. Romany - Wilamowo	połowa XIX w.	-				
Cmentarz z okresu I wojny światowej	Supy ok. 500 m od drogi pow. Jedwabne – Radziłów	1914-1918 r.	A-245 z 23.02.1987 r.				
Grodzisko wcz. - średn. XI – XIII w .	Pieńki Grodzisko 12	XI-XIII w.	A- 188 1987r.				
Cmentarzysko wcz. - średn. XI - XIII w.	przy drodze pow. Jedwabne -Wagi-Łoje	XI-XIII w.	A – 162 1987r.				
Pozostałości zespołu dworskiego	Przytuły, ul. Kościelna 10	2 ćw. XIX w.	-				
Plebania	Przytuły, ul. Kościelna 9	1889 r.	A- 122 27.04.1981r.				
Kościół Parafialny	Przytuły, ul. Kościelna 9	1950-1960r.	A-6440 30.09.2021r.				
Kaplica cmentarna	Przytuły ul. Kościelna	1805r.	A-358 07.04.1988r.				
Cmentarz rzymskokatolicki	Przytuły, ul. Kościelna	1839r.	A-358 07.04.1988r.				
Dom mieszkalny	Przytuły, ul. Kościelna 12	XX w.	-				
Dom	Przytuły, ul. Kościelna 3	XIX w.	-				
Wykaz stanowisk archeologicznych							
Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stanowiska wg AZP	Funkcja	Chronologia/Kultura	Nr	Data wpisu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

1.	Chrzanowo	Obszar 32-79	St. Nr 18	Obozowisko i cmentarzysko	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich	-	-
2.	Mieczki	Obszar 33-78	St. Nr 15	Obozowisko oraz ślady osadnicze	Epoka kamienia, wczesne i późne średniowiecze	-	-
3.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 24	Obozowisko oraz ślady osadnicze	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich	-	-
4.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 25	osada	-	-	-
5.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 30	obozowisko	Epoka kamienia	-	-
6.	Przytuły Kolonia	Obszar 33-78	St. Nr 31	Okazy osadnicze	Epoka kamienia, okres wpływów rzymskich średniowiecze	-	-
7.	Kubra Przebudówka	Obszar 33-79	St. Nr 12-15	Ślady osadnicze	Epoka kamienia	-	-
8.	Pieńki Grodzisko	Obszar 33-79	St. Nr 24	Grodzisko	Wczesne średniowiecze (XI-XIIIw.)	A-188	1987r.
9.	Pieńki Grodzisko	Obszar 33-79	St. Nr 25	Osada	Wczesne średniowiecze XII-XIIIw.	-	-
10.	Pieńki Okopne	Obszar 33-79	St. Nr 26	Cmentarzysko	Wczesne średniowiecze (XII-XIIIw.)	A-162	1987r.

5.3. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Przytuły

Kwestia wartościowania dziedzictwa kulturowego i zabytków jest rozważana przez specjalistów od wielu lat. Zagadnieniu temu poświęcono niezliczona liczbę wystąpień artykułów i publikacji, nie dochodząc do wiążących wniosków. W trakcie dyskusji wypracowano kilka schematów wartościowania zabytków, które w dalszym ciągu są dyskutowane. W Przytułach dawne miesza się z nowym – powiadają mieszkańcy – i choć żyjemy cicho i skromnie, jakby z dala od wielkiego świata, to jest tu nowoczesna infrastruktura informatyczna, oddana do użytku w 2004 roku sieć wodociągowa, nowa stacja paliw w Kubrze Nowej i Przytułach, bank, poczta oraz stawy rybne Polskiego Związku Wędkarskiego. Istnieją też inne ciekawe miejsca czekające na nowych właścicieli i inwestorów i jest ich nie mało! Aktualnie w gminie Przytuły turystyka odgrywa niewielką rolę w strukturze społeczno – gospodarczej. Ruch turystyczny posiada jedynie znaczenie tranzytowe w oparciu o szlak turystyki samochodowej Łomża – Jedwabne – Radziłów – Osowiec oraz stację paliw w Nowej

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Kubrze. Baza turystyczna ogranicza się do kilku gospodarstw agroturystycznych w Trzaskach i Wagach oraz punktu gastronomicznego w Przytułach. Cieki wodne pozbawione są możliwości wykorzystania ich dla celów rekreacyjnych z uwagi na stan sanitarny, małe przepływy wód oraz niskie walory wędkarskie. Elementem atrakcyjności turystycznej w gminie są kompleksy leśne. Stanowią one głównie bazę rekreacji związanej z grzybobraniem oraz zbiorami runa leśnego. Trudnością w turystycznym wykorzystaniu lasów jest ich prywatna struktura własności. Potencjał turystyczny stanowią występujące w gminie zabytki oraz stanowiska archeologiczne. Spośród budowli znajdujących się na terenie gminy najistotniejsze znaczenie dla jej tożsamości i dziedzictwa posiadają w szczególności budowle o funkcji sakralnej i reprezentacyjnej.

Poniżej omówiono najważniejsze znajdujące się na terenie Gminy Przytuły m.in.:

- 1) Cmentarz z okresu I wojny światowej (1914-1918 r.) Nr rej. i data wpisu: A-245 z 23.02.1987r. We wsi Supy znajduje się cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich i rosyjskich z okresu I wojny światowej, ogrodzony kamiennym murem z metalową bramą. Znajduje się tam duży głaz narzutowy z krzyżem metalowym oraz napisem na kamieniu w języku niemieckim i z datą 1915. Wpisany do rejestru zabytków.

- 2) Kaplica cmentarna 1805 rok Nr rej. i data wpisu A-358 z 07.04.1988r. Znajduje się na cmentarzu parafialnym w Przytułach.

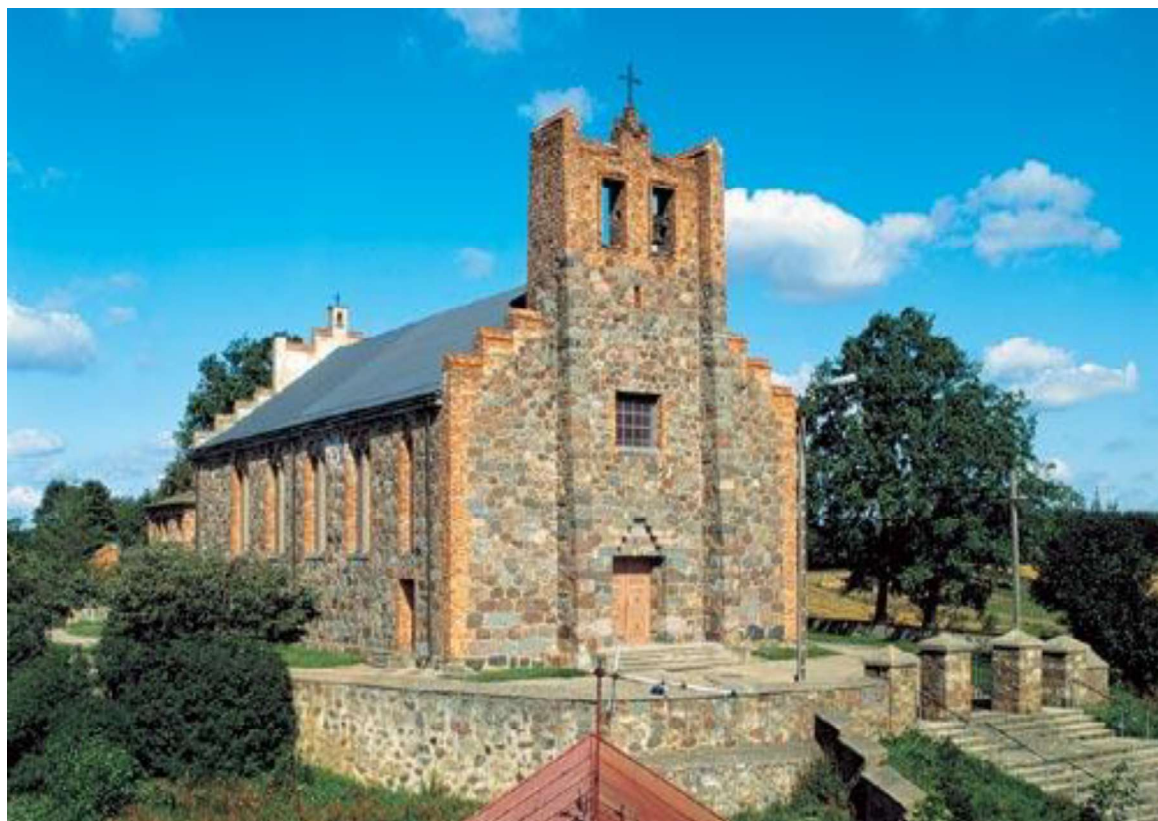

3) Kościół Parafialny w Przytułach - W historii parafii istniało kilka kościołów, pierwszy pw. Świętego Krzyża wybudowano przed 1436 rokiem. Był to drewniany budynek, który spłonął w czasie wojen szwedzkich. W 1656 roku wybudowano kolejny drewniany kościół, który przetrwał ponad 100 lat. W 1770 roku rozebrano stary kościół i rozpoczęto budowę nowego, również drewnianego na murowanym fundamencie. Świątynia zbudowana była z drewna kostkowego czyli bali, jej wymiary wynosiły: długość 36 łokci (ok. 18 m) i szerokość 20 łokci (ok. 10 m). Kościół miał trzy nawy, które oświetlało 10 dużych okien i 4 małe. Oprócz głównego ołtarza były jeszcze boczne. Dach kościoła pokryty był gontem. W 1880 roku dobudowano wieżę. Kościół ten przetrwał do II wojny światowej. W 1941 roku spłonął w czasie wycofywania się wojsk rosyjskich. Po spaleniu kościoła nabożeństwa początkowo odprawiano w kaplicy cmentarnej, a następnie urządzono tymczasową kaplicę w budynku gospodarczym, która służyła celom kultowym, aż do wybudowania nowej Świątyni. Budowę obecnego kościoła rozpoczął ks. Stanisław Skrodzki w roku 1950, a ukończył ks. Lucjan Steć w 1960 roku. Świątynia jest w stylu nowoczesnym z łamanego kamienia polnego i cegły, trójnawowa o wymiarach: długość 45 m, szerokość 15 m, wysokość do sklepienia 13 m, wieża 30 m. Z kościołem sąsiaduje cmentarz grzebalny, na którym stoi murowana kaplica, zaś przed kościołem stoi żelazny krzyż na granitowym cokole z datą 1891 r. Do parafii należą następujące miejscowości : Borawskie, Chrzanowo, Doliwy, Kubra Przebudówka, Mieczki, Mroczyki, Nowa

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
Kubra, Obrytki, Przytuły, Przytuły Kolonia, Przytuły Las, Stara Kubra, Supy, Wagi, Wypychy.
Został wpisany do rejestru zabytków niedawno – 30 września 2021 roku.

4) Pomimo cichości i spokoju miejsca, tragiczne wydarzenia naszej historii nie ominęły Przytuł. Na cmentarzu wytyczonym w 1805 roku znajduje się Pomnik Sybiraków - wywiezionych przemocą w głąb Rosji. Na starym wojskowym cmentarzu znaleźli miejsce wiecznego spoczynku polegli w latach I i II Wojny Światowej, a tuż koło kościoła postawiono kamień upamiętniający jednego z “żołnierzy wyklętych” -majora Jana Tabortowskiego “Bruzdy”, którego ostatnia potyczka z MO/SB w Przytułach zakończyła się tragicznie. W 2008 roku został postawiony pomnik poświęcony bohaterom w rocznicę 90-lecia odzyskania niepodległości przez Polskę.

**Pomnik upamiętniający
90 rocznicę odzyskania
przez Polskę Niepodległości**

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Przytuły. Analiza szans i zagrożeń w celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy Przytuły oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Analiza SWOT jest najbardziej powszechnym wstępnym sposobem analizy strategicznej zagadnienia. Pozwala ona na zebranie i uporządkowanie oraz ocenę posiadanych informacji. Składnikami analizy są uwarunkowania wewnętrzne (mocne i słabe strony) oraz uwarunkowania zewnętrzne (szanse i zagrożenia). Metoda ma na celu ustalenie najbardziej optymalnej strategii działania w oparciu o silne strony oraz szanse zagadnienia przy jednoczesnej eliminacji lub ograniczeniu słabych stron i zagrożeń.

S - STRENGTHS, czyli silne strony,

W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,

O - OPPORTUNITIES, czyli szanse,

T - THREATS, czyli zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 4), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego gminy Przytuły. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego GPOnZ - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Tabela Nr 4 ANALIZA SWOT

SILNE STRONY GMINY PRZYTUŁY	SŁABE STRONY GMINY PRZYTUŁY
<ul style="list-style-type: none"> - dogodne położenie komunikacyjne, przy głównych szlakach komunikacyjnych; - otwartość i przychylność władz samorządowych; - akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; - środowisko przyrodnicze gminy, sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu; - położenie gminy w obszarze „Zielonych Płuc Polski”; - walory krajobrazowe gminy; - zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; - silne poczucie tożsamości lokalnej Mieszkańców; 	<ul style="list-style-type: none"> - brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; - brak zaangażowania społeczeństwa w rozwój gminy; - niewystarczająca wizualizacja obszaru (brak tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych, punktów turystycznych); - brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obejmujących obiekty zabytkowe; - brak wystarczających środków w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.
SZANSE GMINY PRZYTUŁY	ZAGROŻENIA GMINY PRZYTUŁY
<ul style="list-style-type: none"> - pojawienie się funduszy pomocowych wspomagających inwestycje gminne; - możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; - podniesienie poziomu życia ludzi; - wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; - wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; - kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; 	<ul style="list-style-type: none"> - brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; - jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie- jedynie jako zasobu historycznego; - brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; - brak środków finansowych na infrastrukturę; - skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

- poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej; - rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa;	środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; - niska świadomość mieszkańców gminy w temacie skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących gminę; - brak zaplecza dla obsługi ruchu turystycznego w regionie.
--	---

7. Założenia programowe

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły:

- 1) włączenie problematyki ochrony zabytków do bieżących zadań Gminy Przytuły;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami;
- 3) rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- 6) tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek prowadzenie ewidencji zabytków. Wyżej wymieniona ustawa określa rodzaj zabytków nieruchomych podlegających ochronie, bez względu na obecny stan zachowania.

1. Na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzona jest ewidencja zabytków gminy Przytuły. Ewidencja zabytków

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

prowadzona jest przez Wójta Gminy Przytuły w formie kart adresowych. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome historyczne z terenu gminy Przytuły. Dla zabytków nieruchomych na kartach adresowych podawane są następujące informacje: lokalizacja zabytku (adres), datowanie, nr rej. zabytków wraz z dokumentacją fotograficzną.

2. Aktualizacja i uzupełnianie ewidencji zabytków polega na:

- 1) dokonaniu przeglądu w terenie z częstotliwością raz do roku obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu estetycznego;
- 2) wykonaniu dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego;
- 3) uzupełnieniu kart adresowych gminnej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną;
- 4) w przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo przedstawiciela Urzędu Ochrony Zabytków lub innego specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

3. Określenie stanów technicznych obiektów polega na

- 1) nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego w celu ustalenia stanu technicznego obiektów zinwentaryzowanych w gminnej ewidencji zabytków;
- 2) naniesieniu wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) określeniu niezbędnych prac rewitalizacyjnych obiektów, określenie szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.
- 4) w przypadku czynności wymienionych w pkt 1-3 wskazane jest uczestnictwo przedstawiciela Urzędu Ochrony Zabytków lub innego specjalisty zajmującego się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego.

4. Bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków polega na:

- 1) wprowadzaniu do gminnej ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów;
- 2) wprowadzaniu do gminnej ewidencji zabytków zmian dotyczących stosunków własnościowych;

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

7.2. Kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania	Opracowanie planu remontów obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy, uwzględniającego najpilniejsze prace, zmianę ich przeznaczenia oraz kompleksowe remonty, przeprowadzanie cyklicznych kontroli stanu zachowania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy, podejmowanie starań w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na rewaloryzację i remonty zabytków stanowiących własność Gminy, zabezpieczenie w budżecie Gminy środków na realizowanie własnych zadań w zakresie ochrony i popularyzacji zabytków i dziedzictwa kulturowego, merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w opracowywaniu wniosków o dofinansowanie prac przy zabytkach.
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	Wprowadzanie ulg podatkowych z tytułu przeprowadzonych remontów eksponujących walory budynków o charakterze zabytkowym, określenie zasad i ich konsekwentne przestrzeganie w zakresie umieszczania reklam i szyldów na zabytkach oraz na terenie układów miejscowości, współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	Współpraca z pozarządowymi organizacjami, mająca na celu realizację zadań ważnych dla społeczności lokalnej związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Współpraca organizacyjna i merytoryczna z organizatorami zbiorów publicznych przeznaczonych na ratowanie zabytkowych pomników nagrobnych na cmentarzach.
Podejmowanie współpracy z właścicielami zabytków położonych na terenie gminy	Informowanie za pośrednictwem gminnej strony internetowej informacji dotyczących możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych ułatwiającym właścicielom i zarządcom obiektów zabytkowych terminowe i prawidłowe składanie wniosków. Doradztwo dla właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych w zakresie możliwości pozyskania środków finansowych na działania przy obiektach zabytkowych.

Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	Przyjęcie przez Radę Gminy Przytuły Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 wraz z okresowym monitorowaniem jego realizacji, Udostępnienie Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 oraz kart gminnej ewidencji zabytków na stronie internetowej Gminy,
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	Dążenie do uzupełnienia gminnej ewidencji zabytków o obiekty dziedzictwa kulturowego pozostające dotychczas poza ochroną prawną, a także aktualizowanie zasobów tego typu obiektów w oparciu o dane uzyskane w wyniku przeprowadzonych prac naukowo-badawczych. Dążenie do objęcia ochroną prawną wartościowych obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy poprzez występowanie do Wojewódzkiego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

	konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych, w celu zapewnienia tym obszarom i obiektom pełnej ochrony prawnej.
Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich	Ochrona historycznych układów ruralistycznych oraz historycznej zabudowy. Działania mające na celu zachowanie historycznych ciągów komunikacyjnych (drogi placów), historycznej parcelacji, funkcji zabudowy oraz relacji przestrzennych.

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	Udostępnianie informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy, opracowanie i popularyzacja systemu informacji i promocji gminy, organizowanie oraz czynny udział w szkoleniach o tematyce ochrony dziedzictwa kulturowego.
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	Utworzenie elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki, przygotowanie kompleksowej informacji o ofercie turystycznej i kulturalnej regionu, wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (tablic informacyjnych) obejmujących najważniejsze zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy.
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	Organizowanie oraz czynny udział w szkoleniach o tematyce ochrony dziedzictwa kulturowego. Organizowanie szkoleń dla posiadaczy zabytków z zakresu uwrażliwiania na potrzebę zachowania dziedzictwa kulturowego oraz możliwości pozyskiwania funduszy na prace przy zabytkach. Wprowadzanie tematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego gminy do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej. Organizowanie w ramach zajęć szkolnych różnorodnych wycieczek krajoznawczych po najciekawszych zabytkach gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

	Organizowanie i wspieranie konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych. Organizowanie konkursów (plastycznych, fotograficznych) i zabaw o tematyce dziedzictwa kulturowego gminy. Popularyzacja dobrych realizacji z zakresu prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach oraz terenach zabytkowych. Przyznawanie nagród za upowszechnianie i ochronę zabytków na terenie gminy.
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	Prowadzenie weryfikacji obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Współpraca z ośrodkami badawczymi zajmującymi się architekturą historycznych obszarów wiejskich. Opracowywanie analiz z zakresu historii, rozplanowania, architektury, typów zabudowy i detalu architektonicznego.
Opracowanie dokumentacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz monitorowanie ich stanu zachowania	Stale prowadzenie monitoringu i weryfikacji gminnej ewidencji zabytków nieruchomych. Aktualizacja mapy dziedzictwa kulturowego gminy z naniesioną lokalizacją obiektów i obszarów chronionych oraz stref ochrony stanowisk archeologicznych. Finansowanie inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych stanowiących właściwość gminy.

7.3. Zadania programu opieki nad zabytkami

1. Ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych zasad udostępniania w celach turystycznych.
2. Oznakowanie obiektów udostępnianych w celach turystycznych.
3. Opracowanie tablic informacyjnych umieszczonych na zewnątrz obiektów, zawierających podstawowe dane historyczne o obiekcie.
4. Upowszechniania wśród mieszkańców prowadzących działalność turystyczną i agroturystyczną zasad włączania obiektów historycznych do oferty turystycznej regionu oraz przygotowywania obiektów zabytkowych na cele turystyczne.
5. Włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w jednostkach prowadzonych przez gminę.

6. Publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej, w materiałach promocyjnych oraz na stronie internetowej gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami powinien w szczególności brać pod uwagę wytyczne Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych w celu uniknięcia ewentualnych strat w substancji zabytkowej gminy w różnego typu sytuacjach kryzysowych.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Przyjmuje się, że realizacja zadań, poprzez działania wskazane w niniejszym programie możliwa będzie dzięki zastosowaniu następujących instrumentów:

- prawnych, polegających na uwzględnianiu zapisów niniejszego programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego;
- finansowych, polegających na finansowaniu wszelkich działań zawartych w programie w większej części z budżetu gminy, przy czym prace konserwatorskie przy obiektach należących do osób prywatnych, będą wymagały zaangażowania środków prywatnych,
- koordynacji, oznaczających współdziałanie w zakresie realizacji celów programu z zainteresowanymi organizacjami pozarządowymi i osobami fizycznymi,
- społecznych, co oznacza, że program skierowany jest do odbiorcy masowego poprzez wszelkie działania edukacyjne i promocyjne,
- kontrolnych, polegających na egzekwowaniu zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną oraz walce z samowolami budowlanymi na zabytkach.

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza strefami.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych oraz tryb postępowania.

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawą sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomych spoczywa na burmistrzu (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzona jest gminna ewidencja zabytków gminy Przytuły. Ewidencja zabytków prowadzona jest przez wójta gminy w formie kart adresowych. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome historyczne oraz karty adresowe stanowisk archeologicznych. Dla zabytków tych na kartach adresowych podawane są następujące informacje: adres, rodzaj zabytku, opis obiektu, chronologia, sposób ochrony oraz dokumentacja fotograficzna.

Aktualizacja i uzupełnianie ewidencji zabytków polega na:

- 1) dokonaniu przeglądu w terenie z częstotliwością raz na cztery lata obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu estetycznego;
- 2) wykonaniu dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego;
- 3) uzupełnieniu kart adresowych gminnej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną.

Określenie stanów technicznych obiektów polega na:

- 1) nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego w celu ustalenia stanu technicznego obiektów zinwentaryzowanych w gminnej ewidencji zabytków;
- 2) uwzględnianie wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) określeniu niezbędnych prac rewitalizacyjnych obiektów i szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.

Bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków polega na wprowadzaniu do ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów.

9. Zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z realizacji programu wójt gminy Przytuły sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy Przytuły. Sprawozdanie o którym mowa będzie sporządzone w pierwszym kwartale po upływie dwóch lat od uchwalenia przez Radę Gminy niniejszego programu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Prace nad kolejnym programem opieki nad zabytkami powinny być zainicjowane na trzy miesiące przed zakończeniem okresu czteroletniego obowiązywania programu. Dwuletnia ocena realizacji programu zawarta w sprawozdaniu będzie służyła ewaluacji programu. Zmiany w programie wymagają uchwały Rady Gminy Przytuły.

Przy ocenie realizacji oraz efektów wprowadzenie gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Przytuły na lata 2025-2028 przyjmuje się następujące kryteria oceny (wskaźniki):

W ramach priorytetu I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów,
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom,
- liczba i wartość dofinansowań udzielonych właścicielom i użytkownikom zabytków z przeznaczeniem na remonty i modernizacje,
- liczba i wartość zastosowanych zwolnień od podatku od nieruchomości w odniesieniu do budynków i gruntów wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków,
- zakres i skala współpracy z organizacjami pozarządowymi,

Dodatkowo wymagana będzie charakterystyka opisowa osiągniętych rezultatów, do których niemożliwe jest zastosowanie wskaźników.

W ramach priorytetu II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:

- wysokość dorocznych środków finansowych przeznaczonych w budżecie gminy na realizację zadań własnych samorządu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- liczba kontroli właściwego oznakowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków znakiem informacyjnym Konwencji Haskiej,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych.

Dodatkowo wymagana będzie charakterystyka opisowa osiągniętych rezultatów, do których niemożliwe jest zastosowanie wskaźników.

W ramach priorytetu III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości gminy i mieszkańców

- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych i imprez z zakresu turystyki kulturowej gminy,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
- liczba opracowanych, wydanych wydawnictw naukowych i popularno-naukowych na temat dziedzictwa kulturowego gminy,
- liczba działań edukacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy skierowanych do mieszkańców i gości.

Dodatkowo wymagana będzie charakterystyka opisowa osiągniętych rezultatów, do których niemożliwe jest zastosowanie wskaźników.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły

10.1. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce może odbywać się z różnych źródeł.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w Polsce może być finansowana z różnych źródeł, w tym w szczególności w ramach krajowych środków publicznych. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dopuszcza możliwość udzielania dotacji z budżetu państwa przez dysponentów jego części przeznaczonej na kulturę zarówno na poziomie krajowym, jak i wojewódzkim. Odpowiednio dotacje udzielane są, w drodze ogłaszanych konkursów, przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

10.1.1. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów cząstkowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Ponieważ są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach może ulegać zmianie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
Aplikowanie w programach odbywa się na zasadzie konkursu, w ramach którego składa się wnioski w dwóch terminach:

I nabór – do dnia 31 października lub 30 listopada każdego roku,

II nabór – do dnia 31 marca każdego roku, o ile środki finansowe w danym programie bądź priorytecie nie zostaną wyczerpane w I naborze.

Projekty dotyczące ochrony i promocji dziedzictwa narodowego zostały zgrupowane w programie „Dziedzictwo kulturowe”, którego celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Edycja 2014 tego programu składa się z pięciu priorytetów:

„OCHRONA ZABYTKÓW”

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnosięciowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to jednakże wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznej interwencji. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie podejmowanie przez nich w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu, będące wyrazem troski i dbałości o dziedzictwo. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Instytucja zarządzająca:

Departament Ochrony Zabytków,

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

<http://bip.mkidn.gov.pl/pages/departamenty-i-biura/departament-ochrony-zabytkow.php>

„KULTURA LUDOWA I TRADYCYJNA”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszącymi się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują, i w ramach których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. Biorąc pod uwagę fakt, że czynnikiem wpływającym na skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu wprowadza się możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe kierowane będzie przede wszystkim do zadań konstruowanych w oparciu o różnorodne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują stabilność działania i realizację podjętych celów merytorycznych. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie potencjału organizatorów będzie ich doświadczenie oraz umiejętność pozyskiwania znaczących środków na realizację zadania, a także zdolność do nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Ze względu na specyfikę programu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 szczególnie ważne dla realizacji jego celów będą zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi (zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym) będzie punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się może do wzmacniania tożsamości i budowania poczucia dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku. Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik *in situ* – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji. O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski. Najbardziej pożądanym efektem programu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu funkcjonowania.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie zadań mających na celu wspieranie przedsięwzięć związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, przemianami ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczegółowy zakres kwalifikujących się zadań oraz limity finansowe warunkujące uzyskanie dofinansowania określa załącznik do regulaminu. Z programu wyłączone są zadania dofinansowane w ramach innych programów ministra oraz programów objętych finansowaniem ze środków budżetu państwa realizowanych przez państwowe instytucje kultury jako zadanie własne.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: 1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; 2) organizacje pozarządowe; 3) podmioty prowadzące działalność gospodarczą; 4) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne
Instytucja zarządzająca:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Narodowych Instytucji
Kultury,
ul. Krakowskie Przedmieście 15/17,
00-071 Warszawa

„OCHRONA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH”

Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka. Stąd zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym) lub służące planowaniu dalszych badań wykopaliskowych. Ze względu na rozległość, różnorodność, a zwłaszcza nieodnawialność zasobów tworzących dziedzictwo archeologiczne oraz złożoność procesów związanych z jego badaniem i ochroną, kluczowe dla właściwej realizacji celów programu jest nie tylko zachowanie wysokiej wartości naukowej i poznawczej prowadzonych działań, lecz również przestrzeganie w trakcie ich realizacji określonych norm międzynarodowych, wskazanych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lożańska). Zadania finansowane w ramach programu powinny być realizowane zgodnie z tymi zasadami. Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem, umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu, jest

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

stabilność finansowa i organizacyjna, program umożliwia finansowanie zadań w trybie dwuletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy, dysponując niezbędnym doświadczeniem oraz zapleczem organizacyjnym i naukowym, gwarantują stabilność działania oraz wysoki poziom kadry odpowiedzialnej za realizację podjętych zamierzeń merytorycznych. Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, co pozwoli na wykorzystanie ich do świadomej i zrównoważonej ochrony dziedzictwa. Równoległe działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Szczegółowy zakres kwalifikujących się zadań oraz limity finansowe warunkujące uzyskanie dofinansowania określa załącznik do regulaminu. Z programu wyłączone są zadania dofinansowane w ramach innych programów ministra oraz programów objętych finansowaniem ze środków budżetu państwa realizowanych przez państwowe instytucje kultury jako zadanie własne.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: 1) samorządowe instytucje kultury; 2) państwowe instytucje kultury; 3) organizacje pozarządowe; 4) publiczne uczelnie akademickie; 5) niepubliczne uczelnie akademickie; 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Instytucja zarządzająca:

Narodowy Instytut Dziedzictwa,
ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa
<http://www.nid.pl>

GROBY I CMENTARZE WOJENNE W KRAJU

Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. W sposób szczególny dotyczy to miejsc noszących

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028
ślady masowych zbrodni reżimów totalitarnych. Ustawowe zadania Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie podtrzymywania i rozpowszechniania tradycji narodowej i państwowej w przypadku najważniejszych miejsc pamięci powinny przyjąć konkretną formę stworzenia możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków: 1) naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; 3) zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; 4) korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej. Biorąc pod uwagę szeroki zakres tych zadań najbardziej stabilną formą gwarantującą ich stałe wypełnianie jest powierzenie ich instytucji kultury, państwowej lub samorządowej. Ze względu na koszty stałe wiążące się z takim rozwiązaniem powinno ono jednak być stosowane tylko w przypadku najważniejszych miejsc pamięci. Głównym celem Programu jest wypełnienie powstałej luki w tym ważnym obszarze poprzez wsparcie instytucji samorządowych w tym zakresie. Jako uzupełnienie tego celu Program ma promować stosowanie dodatkowych rozwiązań sprzyjających lepszej opiece nad miejscami pamięci, takich jak: - uwzględnienie miejsca pamięci i jego ochrony w miejscowych planie zagospodarowania przestrzennego; - współpraca merytoryczna i finansowa z organizacjami pozarządowymi, wolontariuszami, społecznością lokalną lub innymi podmiotami zewnętrznymi w zakresie opieki nad miejscem pamięci. Realizacji głównego celu Programu powinna też służyć większa dostępność miejsc pamięci dla odwiedzających, gdyż to obecność w tego rodzaju miejscu stanowi o sile jego oddziaływania.

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

10.1.2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 dla kościołów za przejęte przez państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej. Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43 budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych – obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane między innymi na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki). O przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego instytucje wyznaniowe mogą się ubiegać na realizację następujących zadań: 1. konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo. tj. a) ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane zgodnie z którą ilekroć w ustawie jest mowa o remoncie należy przez to rozumieć wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, a niestanowiących bieżącej konserwacji, przy czym dopuszcza się stosowanie wyrobów budowlanych innych niż użyto w stanie pierwotnym (art. 3 pkt. 8), b) ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zgodnie z którą użyte w ww. ustawie określenia oznaczają: - zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1), - prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań (art. 3 pkt 6). c) w aktualnym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

ustawodawstwie brak jest legalnej definicji „obiektu sakralnego” oraz „obiektu kościelnego”, dlatego na potrzeby udzielenia dotacji z Funduszu Kościelnego przyjmuje się, że: - obiekty sakralne - są te miejsca, w których stale i systematycznie zbierają się wierni danej religii (wyznania) dla wzięcia udziału w nabożeństwach i innych zorganizowanych formach uprawiania kultu religijnego (wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 17 czerwca 1991 r., sygn. akt II SA 391/91), - obiekty kościelne – są to inne obiekty należące do kościelnych osób prawnych, które, co do zasady, stanowią „budynki towarzyszące” obiektom sakralnym, przez które, na gruncie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 2013, poz. 1169, z późn. zm.) rozumie się „położone w sąsiedztwie obiektów sakralnych: budynki stanowiące mieszkanie proboszcza lub rektora i kancelarię parafialną lub kancelarię rektora (plebanię), budynki stanowiące mieszkanie wikariuszy (wikariatkę), budynki stanowiące mieszkanie pracowników świeckich parafii lub rektoratu (organistówkę), budynki punktu katechetycznego i budynki domu zakonnego związanego z duszpasterstwem w tym obiekcie sakralnym albo świadczeniem w nim pomocy.”.

Dotacje przeznaczane są, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

10.2.3. Wojewódzki Konserwator Zabytków

Z budżetu państwa, z części będącej w dyspozycji Wojewody Podlaskiego, której dysponentem jest Podlaski Wojewódzki Konserwator Zabytków mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków znajdującym się na obszarze województwa podlaskiego.

Dotacje mogą być przyznawane na dofinansowanie:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

1) nakładów koniecznych na planowane do wykonania prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku (prace planowane);

2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji (refundacja poniesionych nakładów).

Wniosek o udzielenie dotacji, o której mowa w pkt 2 (jako refundacji poniesionych nakładów), Wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, określonych w pozwoleniu wydanym przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Miejskiego Konserwatora Zabytków.

O dotacje mogą się ubiegać osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, które posiadają siedzibę, zakład lub oddział na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Wnioskodawca może ubiegać się o dotację, jeśli obiekt jest indywidualnie wpisany do rejestru zabytków lub jest wyszczególniony w decyzji wpisującej zespół obiektów (ruchomych lub nieruchomych) do rejestru zabytków .

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków może obejmować nakłady określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj.:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;

11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;

12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;

13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;

15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;

17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Kolejna dotacja celowa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym samym zabytku wpisanym do rejestru zabytków, obejmująca prace lub roboty, na które poprzednio udzielono dotacji celowej, może być udzielona w przypadku, gdy prace lub roboty podlegające dofinansowaniu kolejną dotacją zostały lub zostaną przeprowadzone nie wcześniej niż po upływie 10 lat od końca roku, w którym została udzielona dotacja celowa.

Wnioskodawca, w danym roku budżetowym, może złożyć maksymalnie trzy wnioski, dotyczące prac przy zabytku w rozumieniu pojedynczej pozycji w rejestrze zabytków.

Podstawową wysokość dotacji, jaka może być udzielona, określa art. 78 ust. 1 z zastrzeżeniem art. 82 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie wnioskowanych prac.

W sytuacji, o której mowa w art. 78 ust. 2 lub 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Łączna wysokość dotacji udzielonych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz organy stanowiące województwa, powiatu i gminy nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie prac lub robót.

Wnioski składa się:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

1) od dnia 1 listopada do dnia 30 listopada roku poprzedzającego przeprowadzenie prac przy zabytku wpisanym do rejestru, jeśli dotacja ma być udzielona na prace przy zabytku, które zostaną przeprowadzone;

2) od dnia 1 czerwca do dnia 30 czerwca roku, w którym składa się wniosek na dotacje na prace przy zabytku, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku;

3) wniosek, może być złożony z pominięciem w/w terminów, jeżeli prace przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa albo prace przy zabytku wpisanym do rejestru są wymagane ze względu na uszkodzenie tego zabytku w następstwie: pożaru, wybuchu, wstrząsu sejsmicznego, silnego wiatru, intensywnych opadów atmosferycznych, osuwiska ziemi, powodzi, katastrofy budowlanej lub innego nagłego zdarzenia o podobnym przebiegu, które wystąpiło w okresie 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku.

Termin zakończenia prac lub robót planowanych do wykonania, określony we wniosku, nie może być dłuższy niż do 30 listopada roku, w którym jest planowane zakończenie inwestycji, nie później niż roku następnego po roku zawarcia umowy o dofinansowanie.

10.1.4. Budżety jednostek samorządu terytorialnego

Ustawodawca w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewidział też możliwość dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków ze środków jednostek samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez organy stanowiące tych jednostek. Dotyczy to samorządów wszystkich szczebli.

W każdym przypadku o dotację może ubiegać się, w drodze corocznie ogłaszanego konkursu, każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie planowanych prac lub robót budowlanych tylko przy zabytkach wpisanych do rejestru, które mieszczą się w katalogu wskazanym w w/w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na szczeblu wojewódzkim, co roku w budżecie Województwa Podlaskiego zabezpieczane są środki finansowe przeznaczone na udzielenie dotacji na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa podlaskiego. Ponadto w ramach sprawowanego mecenatu zarówno przez samorząd województwa, jak i gminny, udzielane są,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 w drodze corocznie ogłaszanych konkursów ofert, dotacje dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

10.2. Źródła publiczne. Środki zagraniczne

Możliwość finansowania ochrony zabytków została włączona do działań współfinansowanych środkami finansowymi Unii Europejskiej. Wejście Polski do Unii Europejskiej otworzyło wiele nowych możliwości związanych z realizacją projektów z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Fundusze europejskie, tj. fundusze strukturalne, programy wspólnotowe oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy umożliwiły realizację wielu ciekawych inicjatyw, zarówno tych o charakterze infrastrukturalnym, jak i przedsięwzięć artystycznych.

Działania związane z zakresem kultury i ochrony dziedzictwa narodowego mogą być dofinansowywane z dwóch zasadniczych źródeł:

I. Fundusze Unii Europejskiej

1. Fundusze strukturalne i Fundusz Spójności:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,

II. Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy

10.3. Inne źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Projekty związane z ochroną zabytków mogą być również finansowane z różnego rodzaju funduszy, powołanych do realizacji zadań w innych dziedzinach. Wśród nich należy wymienić Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Białymstoku, który w ramach priorytetowych działań wspiera prace leczniczo-pielęgnacyjne przy drzewach i krzewach, a w szczególności – pomnikach przyrody oraz parkach. Warto podkreślić, że działania na rzecz ochrony zabytkowych parków i ogrodów oraz inicjowanie szczegółowych prac badawczych w tych obiektach prowadzone są także z ramienia Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W ramach wieloletniej współpracy, w zakresie wspierania procesu rewaloryzacji najbardziej prestiżowych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 historycznych założeń ogrodowych, pomiędzy Narodowym Instytutem Dziedzictwa a Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, powstała Lista zabytkowych założeń ogrodowych, których właściciele i użytkownicy mogą ubiegać się o dofinansowanie ze środków Funduszu. Lista składa się z części stałej „Listy najcenniejszych zabytkowych założeń ogrodowych Polski” i części ruchomej, ustalonej w cyklu trzyletnim „Listy preferencyjnej zabytkowych parków i ogrodów dla Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej”. Na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa www.nid.pl opisana została szczegółowa procedura aktualizacji w/w listy.

Środki Wojewódzkiego Funduszu (a także Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) mogą być przeznaczone m.in. na: edukację ekologiczną oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju, przedsięwzięcia związane z ochroną przyrody, w tym urządzenie i utrzymanie terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień oraz parków, dofinansowywanie działań związanych z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej udziela pomocy finansowej w formie pożyczek, dotacji, dopłaty do oprocentowania kredytów i pożyczek zaciąganych w bankach komercyjnych.

O pomoc ze środków WFOŚiGW w Białymstoku ubiegać się mogą zarówno jednostki samorządu terytorialnego, jak i przedsiębiorcy oraz organizacje pozarządowe.

zadań związanych z ochroną zabytków zagwarantowano w Priorytecie: Ochrona przyrody i krajobrazu. Dotacja oraz dofinansowanie w formie przekazania środków państwowym jednostkom budżetowym mogą być przyznawane do wysokości 99% całkowitego kosztu zadania z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu obejmujące prace rewitalizacyjne realizowane na terenach objętych ochroną lub w stosunku do obiektów poddanych pod ochronę, ujętych w rejestrze albo ewidencji, zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody lub z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Europejskie Dni Dziedzictwa

Europejskie Dni Dziedzictwa to największy w Europie projekt społeczny i edukacyjny, najważniejsze święto zabytków kultury Starego Kontynentu. Ich idea narodziła się w 1985 r. w Granadzie w Hiszpanii podczas II Konferencji Rady Europy. Wówczas po raz pierwszy bezpłatnie udostępniono zwiedzającym obiekty, do których dostęp dotychczas był ograniczony.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028

Inicjatywa cieszyła się tak dużym zainteresowaniem, że w 1991 r. zainspirowała Radę Europy do ustanowienia Europejskich Dni Dziedzictwa. Głównym celem Europejskich Dni Dziedzictwa jest promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz przypominanie o wspólnych korzeniach kultury europejskiej. Imprezy skierowane są do bardzo szerokiej i różnorodnej grupy odbiorców, co nadaje im wymiar uniwersalny. W obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa uczestniczą wszystkie państwa, członkowie Rady Europy, w tym Polska, która włączyła się do tej akcji w 1993 r. Co roku we wrześniu organizatorzy udostępniają do zwiedzania szerokiej publiczności zabytki i miejsca kultury, przygotowują festyny, jarmarki, imprezy plenerowe, inscenizacje, turnieje rycerskie, wystawy, odczyty naukowe, konkursy, spotkania z twórcami kultury i wiele innych imprez o różnorodnym charakterze, skierowanych do różnych grup społecznych i wiekowych. Dzięki temu obywatele państw uczestniczących w EDD mają doskonałą okazję do poznania dorobku kulturowego regionu, który zamieszkują.

Ogólnopolski konkurs „Zabytek zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Podmiotem realizującym procedurę konkursową, podobnie jak wyżej omówione Europejskie Dni Dziedzictwa jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs, skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowi źródła finansowania zabytków, jednak warto o nim wspomnieć, bowiem jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025-2028 zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Przytuły;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Przytuły.

Wyrazem świadomej polityki gminy w zakresie ochrony zabytków są działania aktywizujące właścicieli obiektów zabytkowych. Cel ten jest realizowany w drodze przydzielania dotacji z budżetu gminy, na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W ten sposób gmina realizuje zadanie własne rozumiane, jako dbałość o stan zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego oraz tworzy podstawy partnerstwa publiczno - prywatnego, w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Jest to działanie zgodne z polityką kreowaną w województwie podlaskim przez Zarząd Województwa. Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej.

11.1. Dotacje Gminy

Ustawodawca w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewidział też możliwość dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków ze środków jednostek samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez organy stanowiące tych jednostek. Dotyczy to samorządów wszystkich szczebli. W każdym przypadku o dotację może ubiegać się, w drodze corocznie ogłaszanego konkursu, każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie planowanych prac lub robót budowlanych tylko przy zabytkach wpisanych do rejestru, które mieszczą się w katalogu wskazanym w w/w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

12. POSTANOWIENIE KOŃCOWE

GPOnZ stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kultury. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kultury. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy przez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania tzw. priorytety szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie. Określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Realizacja programu poddana zostanie ocenie Rady Gminy Przytuły po upływie dwóch lat od jego Uchwalenia.

Przewodniczący Rady Gminy Przytuły

(-) Andrzej Ciszewski

UZASADNIENIE

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami jest zadaniem jednostek samorządu terytorialnego zgodnie z przepisami prawa art. 7 ust. 1 pkt 9, ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zasadniczą ideą Programu opieki nad zabytkami Gminy Przytuły na lata 2025 – 2028 jest zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, wyeksponowanie cennych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego na terenie Gminy Przytuły, w celu zwiększenia ich atrakcyjności dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. W celu realizacji poszczególnych priorytetów gmina planuje zrealizować poniższe zadania. Mają one przyczynić się do osiągnięcia dobrego stanu obiektów zabytkowych, wzmocnienia tożsamości kulturowej w lokalnej społeczności i zintegrowania tych elementów z pozytywnym wpływem na rozwój gminy.

Przewodniczący Rady Gminy Przytuły

Andrzej Ciszewski